

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Чемодурової Юлії Миколаївни
«Психологічні умови подолання професійних деформацій практичних
психологів у системі післядипломної освіти»,
поданого на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Кардинальні перетворення, які відбуваються сьогодні в більшості сфер українського суспільства, висувають нові вимоги до фахівців, здатних ефективно працювати в умовах післяіндустріального, соціотехнічного простору та глобалізації навколишнього середовища. Це, у свою чергу, зумовлює зміни пріоритетів неперервної освіти практичних психологів з когнітивно орієнтованої парадигми, спрямованої на розширення спектру їх професійних знань, на особистісно-орієнтовану парадигму, визначним показником якої є гармонійний особистісний і професійний розвиток фахівця.

В контексті подолання професійних деформацій практичних психологів особливого значення набуває післядипломна освіта, яка здатна забезпечити досягнення фахівцями особистісної та професійної зрілості, допомогти їм усвідомити негативні новоутворення професіогенезу, створити підґрунтя для самовдосконалення, пошуку продуктивних форм і методів професійної взаємодії, реалізації основних професійних функцій. Відтак, дисертаційне дослідження Чемодурової Юлії Миколаївни має безумовну науково-практичну цінність, *є актуальним та перспективним.*

Аналіз дисертаційної роботи показав обґрунтованість наукових положень дослідження, вірогідність отриманих результатів і зроблених висновків, що забезпечувалося використанням теоретико-методологічної основи, до якої увійшли положення системного, синергетичного, суб'єктно-діяльнісного, контекстного, компетентнісного, особистісного та генетичного підходів, а також теорії установки як основного механізму виникнення та розвитку професійних деформацій практичних психологів.

Вірогідність, об'єктивність і надійність результатів дослідження не викликають сумнівів, оскільки забезпечені системним аналізом теоретичного матеріалу, значною джерельною базою, що нараховує 263 вітчизняних і зарубіжних видання; комплексним застосуванням емпіричних і теоретичних, кількісних і якісних методів, а також можливістю впровадження отриманих результатів у процес підвищення кваліфікації практичних психологів закладів післядипломної освіти, про що свідчать довідки про впровадження.

Дисертаційна робота має чітку структуру та взаємоузгодженість ключових компонентів – об'єкта, предмета, мети, завдань, висновків дослідження, що детерміновані основним текстом дисертації. Це надає їй цілісності і завершеності. Логічну послідовність становлять три розділи.

У *першому розділі* здійснений ґрунтовний аналіз загальнонаукових та спеціальнонаукових концепцій розуміння сутності явища професійних деформацій фахівців взагалі та практичних психологів зокрема; визначено типи, механізми та чинників розвитку професійних деформацій практичних психологів, теоретично обґрунтовано психологічні умови їх подолання.

У роботі дисертантка зазначає, що ключовим у визначенні теоретичних основ дослідження професійних деформацій практичних психологів є загальнонаукове розуміння складності, тривалості та різноспрямованості професійного розвитку фахівця, його професіогенезу, результатом якого є психологічні новоутворення позитивного та негативного характеру (с. 29-31).

Розглядаючи сутність професійних деформацій особистості, дисертантка зазначає, що у сучасній психологічній науці не існує загальноприйнятого розуміння змісту цього явища. Однак, спільним у розглянутих наукових дослідженнях виявлено визнання патологічного характеру професійних деформацій, що змінює рівень прояву професійно важливих якостей фахівця, спотворює конфігурацію його особистісного профілю і негативно відбивається на продуктивності праці та житті в цілому (с. 39-41).

На особливу увагу, заслуговує визначення смислової установки основним психологічним механізмом формування професійних деформацій особистості, яка під впливом особливостей професійної психологічної діяльності фіксується і генералізується у бік розвитку деструктивних форм професійної поведінки фахівця (с. 87-88).

Отже, за результатами здійсненого теоретичного аналізу проблеми розвитку професійних деформацій, зарубіжного та вітчизняного досвіду підвищення кваліфікації практичних психологів, а також виявлених особливостей професійної психологічної діяльності дисертантка дійшла висновку, що подолання професійних деформацій практичних психологів у системі післядипломної освіти має забезпечуватися реалізацією таких психологічних умов: 1) усвідомлення практичними психологами сутності професійних деформацій фахівців, методів їх самодіагностики, успішної профілактики та корекції через оновлення змісту післядипломної освіти; 2) гармонізація професійної Я-концепції практичних психологів, яка визначає зміст їх професіогенезу, темп, успішність оволодіння професійною діяльністю, входження в професійну спільноту шляхом розхитування генералізованої деструктивної установки; 3) активізація механізмів професійної самоорганізації практичних психологів завдяки створенню рефлексивного освітньо-професійного середовища у закладі післядипломної освіти.

У *другому розділі*, ґрунтуючись на здійсненому теоретичному аналізі сутності явища професійних деформацій, а також спираючись на структурно-функціональний підхід до визначення особистості та сучасний метасистемний підхід до рівневої організації психіки, дисертанткою визначено компоненти структури особистості (особистісно-смиловий, когнітивний компонент, регулятивний та рефлексивний), викривлення яких у процесі професіогенезу відображає наявність професійних деформацій у фахівця. Емпіричне дослідження названих компонентів дозволило визначити критерії, за якими

виявляється рівень розвиненості професійних деформацій практичних психологів та описати показники їх подолання.

Отже, за результатами емпіричного дослідження особливостей прояву професійних деформацій та вивчення якісної характеристики критеріїв і показників їх генези були виявлені практичні психологи, які мають: негативну мотивацію професійного розвитку, дисгармонійну Я-концепцію, низьку рефлексивність, схильність до «вигорання», недостатньо сформований рівень знань щодо процесу і результату власного професіогенезу та неконструктивні стратегії подолання професійних стресів. Виявлення професійних деформацій практичних психологів на середньому і високому рівнях розвиненості зумовили необхідність розробки моделі їх подолання у системі післядипломної освіти на підставі визначених психологічних умов.

У *третьому розділі* презентовано авторську модель та програму подолання професійних деформацій практичних психологів; подано організаційно-методичні засади формульовального експерименту; висвітлено результати перевірки ефективності впливу визначених психологічних умов. У створеній авторкою моделі подолання професійних деформацій практичних психологів подано: загальні та спеціальні принципи цього процесу, психологічні умови, які потребують реалізації, науково-практичні та методичні заходи впровадження, а також критерії і показники визначення ефективності подолання професійних деформацій практичних психологів у системі післядипломної освіти.

У роботі дуже важливим є дотримання принципу комплексності і системності під час впровадження програми формульовальних заходів з подолання професійних деформацій, що охоплювала курсовий і міжкурсний період підвищення кваліфікації практичних психологів. Найбільш цінним є: впровадження в освітній процес спецкурсу «Профілактика і корекція професійних деформацій особистості» та тренінгів із зазначеної проблеми, використання методів активного навчання (проекування, моделювання, аналізу проблемних професійних ситуацій, психобіографії, рефлепрактикуму),

організація психологічного супроводу професійного та особистісного саморозвитку практичних психологів у міжкурсний період, робота балінтовської групи. Позитивна динаміка рівнів розвитку всіх визначених компонентів структури особистості за результатами апробації програми подолання професійних деформацій практичних психологів засвідчила ефективність і доцільність запровадження в освітній процес закладів післядипломної освіти визначених психологічних умов.

Висновки, які робить дисертантка, доволі чітко сформульовані та переконливі. Вони синтезують усі основні результати дослідження, засвідчують виконання поставлених завдань та досягнення мети дисертаційної роботи. Ю. М. Чемодурова довела, що дослідження психологічних умов подолання професійних деформацій практичних психологів у системі післядипломної освіти є актуальною науковою проблемою, теоретично обґрунтованою та емпірично доведеною; таким, що має чітко продемонстровану *наукову новизну та безсумнівне практичне значення*.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в 25 наукових і науково-методичних працях, з них: 6 статей у вітчизняних фахових виданнях з психології, 4 статті у зарубіжних виданнях та збірниках, включених до Міжнародних наукометричних баз, 2 статті в інших наукових виданнях та 12 публікацій у збірниках матеріалів конференцій, 1 методичні рекомендації.

Дисертація та автореферат написані грамотно й оформлені відповідно до вимог. Стиль викладу матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій доступний для сприйняття. Зміст автореферату ідентичний до основних положень дисертації.

В цілому, позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих Чемодуровою Юлією Миколаївною результатів, слід відмітити деякі зауваження і побажання.

1. У першому розділі авторка здійснює аналіз особливостей організації процесу підвищення кваліфікації практичних психологів різних країн світу, зокрема Західної Європи і США, а також пострадянських країн (с.70-73). На нашу думку, доцільно було б розширити географію вивчення цього питання, розглянувши особливості післядипломної освіти в контексті особистісного і професійного розвитку психологів скандинавських країн та деяких країн Азії (наприклад, Китаю, Японії, Південної Кореї), вища та післядипломна освіта яких стає все більш популярною на ринку міжнародних освітніх послуг.

2. Описуючи загальну стратегію емпіричного дослідження у другому розділі, дисертантка презентує дані про вибірку сукупність респондентів-психологів, які взяли участь на констатувальному етапі експерименту (с. 120-121). На наш погляд, варто було б додати дані про репрезентативність цієї вибірки.

3. У третьому розділі дисертації, в моделі подолання професійних деформацій практичних психологів у системі післядипломної освіти висвітлені структурні складові цього процесу, зокрема принципи, психологічні умови, форми і методи їх реалізації, а також критерії і показники подолання (с. 157). Однак, на наш погляд, не вистачає відображення етапності процесу подолання, які прописані в авторській програмі.

4. У програмі подолання професійних деформацій серед ефективних форм роботи з практичними психологами зазначено мотиваційний тренінг, сутність якого, на жаль, не розкрита достатньою мірою у практичному блоці програми.

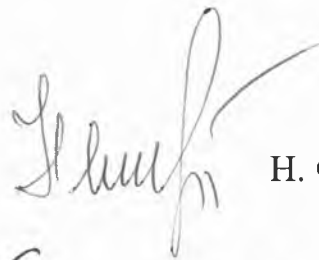
5. У дисертації і авторефераті дисертантка використовує терміни «Авторський дидактичний тест» та «Авторська модель і програма подолання професійних деформацій», які є не зовсім коректними, оскільки статус авторського продукту в психології передбачає наявність свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір.

Втім, зазначені зауваження та побажання суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження Юлії Миколаївни

Чемодурової. Вважаю, що дисертація на тему «Психологічні умови подолання професійних деформацій практичних психологів у системі післядипломної освіти» є завершеною самостійною науковою роботою, яка містить науково обґрунтовані результати в галузі педагогічної та вікової психології і за актуальністю, змістом, обсягом, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», а її автор Чемодурова Юлія Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент -

завідувач кафедри педагогіки та психології
освітньої діяльності
Запорізького національного університету
Заслужений працівник освіти України,
доктор психологічних наук, професор

Н. Ф. Шевченко

Проректор з наукової роботи

Г. М. Васильчук

Підпис *Шевченко*
засвідчую *Н. Ф.*

НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

